

Terminologija in sodobna terminografija

Uredile Nina Ledinek, Mojca Žagar Karer, Marjeta Humar

Znanstvena monografija je recenzirana.

© 2009, Založba ZRC, ZRC SAZU

Prevod angleških povzetkov Matija Pavlič in Blaž Trebar
Prevod hrvaških povzetkov Januška Gostenčnik
Recenzentki Irena Stramljič Breznik, Andreja Žele
Oblikovanje ovitka Milojka Žalik Huzjan
Prelom Simon Atelšek

Izdajatelj Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU
Zanj Marko Snoj

Založnik Založba ZRC, ZRC SAZU
Zanj Oto Luthar
Glavni urednik Vojislav Likar

Tisk Littera picta, d. o. o.
Naklada 350 izvodov

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

81'322

TERMINOLOGIJA in sodobna terminografija / uredile Nina Ledinek, Mojca Žagar Karer, Marjeta Humar ; [prevod angleških povzetkov Matija Pavlič in Blaž Trebar, prevod hrvaških povzetkov Januška Gostenčnik]. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009

ISBN 978-961-254-158-3

1. Ledinek, Nina, 1980-
248173568

Vse pravice pridržane. Noben del te izdaje ne sme biti reproduciran, shranjen ali prepisan v kateri koli obliki oz. na kateri koli način, bodisi elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem ali kako drugače, brez predhodnega pisnega dovoljenja lastnikov avtorskih pravic (copyrighta).

Pravno prevajanje in večjezična ureditev: Med verodostojnostjo besedila in avtoriteto prevajalca

MATEJ ACCETTO

Pravna fakulteta, Univerza v Ljubljani, Slovenija,
matej.accetto@pf.uni-lj.si

Pravno prevajanje pozna vse čeri običajnega prevajanja kot »pogajanja« med besedami in njihovim pravnim pomenom, ki jim dodaja še dva dodatna grebena strokovne terminologije, specifičen pravni pomen in omejeno prevedljivost pravnih konceptov med različnimi pravnimi ureditvami. Pri iskanju ustreznega izraza bi idealni pravni prevajalec tako vedno dobro poznal pravno ureditev v obeh jezikovnih sistemih, ne zgolj besed in njihovega pomena, temveč tudi konceptualne razlike ureditev, kar bi mu omogočilo osebno (kreativno) odločitev o izbiri pravnega izraza. Kako naj v takšnih primerih presojamo pravilnost prevoda oziroma medjezikovnega prenosa pomena? Je v teh primerih moč sploh govoriti o objektivni »pravilnosti« izbranega izraza ali pa je (vsebinska) avtoriteta prevedenega pravnega izraza včasih odvisna predvsem od (formalne) avtoritete prevajalca? Težavnost tovrstnega pravnega prevajanja nazorno kaže tudi izkušnja Evropske unije z večjezično pravno ureditvijo, kjer pogosto prihaja do vsebinskih razhajanj med uradno enakovrednimi jezikovnimi različicami evropskih pravnih besedil, ki jih je treba avtoritativno razrešiti v interesu temeljnih načel pravne države. Referat ne ponuja svetega grala »pravilnih odgovorov« na tovrstna vprašanja, skuša pa osvetliti samo zagonetko.

Legal translation knows all the regular cliffs of translation as “negotiation” between the words and their real meaning but adds two additional reefs thereto, a specific legal terminology and the limited translatability of legal concepts among the varied legal orders. In the search for the appropriate term, an ideal legal translator would thus always have a good command of the legal order in both linguistic systems, not just of the words and their meaning but also of the conceptual differences, so as to enable a personal (creative) decision, often required, on the choice of the proper term. How are we to judge the accuracy of translation or the interlingual transfer of meaning in such cases? Is it even proper to talk here of an objective “correctness” of the chosen term or does the (substantive) authority of the translated legal term sometimes primarily depend on the (formal) authority of the translator? The difficulties inherent in such legal translation are clearly evidenced in the experience of the European Union and its multilingual legal order, where substantive disparities between the formally equivalent linguistic versions of the European legal texts often arise and need to be authoritatively resolved in the interest of the rule of law. This paper does not purport to offer a holy grail of the “right answers” to such questions but attempts to shed some light on the conundrum.

Ključne besede: pravno prevajanje, pravo, Evropska unija, večjezičnost, sodbe Sodišča Evropskih skupnosti

Key words: legal translation, law, European Union, multilingualism, judgements of the Court of Justice of the European Communities

I Uvod

Kako bi prevedli angleško besedo *debris*? Marsikateri prevajalec bi verjetno brez posebnega beljenja glave izbral pojem *razbitina*; nenazadnje gre za besedo, ki je po eni strani razumljiva, po drugi pa tudi vse prej kot usodna. Ali pač?

Leta 1989 je ob obali Aljaske prišlo do nesreče tankerja Exxon Valdeza z izjemno ekološko, posledično pa tudi finančno škodo za vse vpletene, o kateri se je v naslednjih letih odločalo v številnih sodnih sporih po svetovnih sodiščih. Leta 2004, petnajst let po nesreči, sem bil tako tudi sam priča tovrstni pravdi pred angleškim sodiščem,¹ ki se je nanašala na nekaj tisoč združenih pozavarovalnih zahtevkov v skupni vrednosti več sto milijonov dolarjev. Pri taki vsoti se bo to nemara slišalo skoraj neverjetno, a eno od ključnih vprašanj v povezavi z dobršnim delom skupnega zneska je bilo prav vprašanje pravega pomena besede *debris*.

Sporna določba neke zavarovalne police je namreč vsebovala tudi stroške za *odstranitev razbitin* (v angleškem izvorniku *removal of debris*), sporno pa je bilo, ali se ta določba nanaša tudi na odstranjevanje razlite nafte; ali je za potrebe te zavarovalne police razlita nafta torej *razbitina* (*debris*).

Temu vprašanju je bilo posvečeno veliko pozornosti in dokaznega gradiva, od slovarskih definicij do kemičnih ugotovitev in celo izvedenskega pričanja ameriških pravnikov o običajnem pomenu besede v njihovi ureditvi, če bi se slučajno izkazalo, da je treba določbe police presojati po ameriškem pravu. Ena stran je dokazovala, da *razbitina* (oziroma *debris*) nujno pomeni trdne predmete, ki nastanejo s tem, ko se nekaj razbije oziroma zlomi, ter da se nanaša zgolj na razbitine ladje same, ne pa tudi na nafto, ki se iz nje razlije. Po mnenju druge strani pa ni bilo nikjer rečeno, da bi moralo priti do dejanskega razbitja ali da gre pri razbitinah (oziroma pojmu *debris*) za predmete v trdnem stanju, sploh pa nafta ob razlitju v vsakem primeru ni več tekoča, ampak postaja vse bolj kompaktna in se pogosto celo strjuje v posebne naftne gmote, s čimer brez dvoma zadošča tudi prvi definiciji besede.

Končna odločitev je pritrčila prvi strani, da se je torej uporabljeni pojem *debris* veliko verjetneje nanašal zgolj na trdne predmete, ki so nastali z razbitjem oziroma (brodo)lomom. A vendar je to odločitev take vrste, da je ni moč s popolno gotovostjo napovedati vnaprej, predvsem pa bo to težko lahko storil (pravni) prevajalec, ko bo dobil v prevod besedilo z angleškim izrazom *debris*. V tistem trenutku, ko bo izbiral najustrežnejši prevod izraza, bo s tem nehote potisnjen v težavno situacijo, ko bo moral že sam opraviti tehtanje pravega pomena: če bo uporabil izraz *razbitina*, bo bralca slovenskega besedila napeljeval na misel, da gre očitno za nekaj, kar je nastalo z razbitjem, čeprav je izvorni pomen morda bolj dvoumen. Prevod še tako »nedolžnega« izraza lahko bralca vsebinsko bodisi usmerja v pravo smer bodisi zavaja, kar je očitno zlasti takrat, ko pravi pomen kasneje določi avtoritativni pomenodajalec (v tem primeru in pogosto sodišče).

Pravno prevajanje pozna vse čeri običajnega prevajanja kot »pogajanja« med besedami in njihovim prav(n)im pomenom, ki jim dodaja še dva dodatna grebena strokovne terminologije. Po eni strani je pravni pomen posameznega izraza pogosto drugačen od splošnega pomena v jeziku. Po drugi pa je pomen pravnih izrazov v posameznih jezikih odvisen tudi od zasnove prava v ureditvah njihovih »matičnih« držav, ki se kljub navidezni sorodnosti med seboj ponekod močno razlikujejo. Pri iskanju ustreznega izraza bi idealni pravni prevajalec tako vedno dobro poznal pravno ureditev v obeh jezikovnih sistemih, ne zgolj besed in njihovega pomena, temveč tudi konceptualne razlike ureditve, in se znal odločiti, ali je poj-

¹ *King v. Brandywine Reinsurance*, [2004] EWHC 1033.

movanje nekega tujega izraza oziroma instituta sploh sprejemljivo »prevesti« v že obstoječe domače pojmovanje ali pa gre za domači terminologiji še neznan koncept, ki ga je šele treba pravilno poimenovati in opredeliti.

Tako kot pri vsakršnem drugem prevajanju to včasih privede do težavnih primerov, ki od prevajalca/terminologa zahtevajo osebno (kreativno) odločitev o izboru izraza. Kako v takšnih primerih presojati o pravilnosti prevoda oziroma medjezikovnega prenosa? Je v teh primerih sploh moč govoriti o objektivni »pravilnosti« izbranega izraza ali pa je avtoriteta prevoda pravnega izraza včasih odvisna predvsem od avtoritete prevajalca?

Tovrstne težave so dobro znane Evropski uniji, večjezični politični tvorbi s 23 uradnimi jeziki in vsakodnevno potrebo po prevajanju številnih skupnostnih pravnih aktov in sodb iz jezika, v katerem so nastali, v vse druge uradne jezike Unije. A vendar obenem pomenijo le prvega izmed dveh težavnih izzivov sobivanja različnih pravnih in jezikovnih ureditev z deklarirano enakovrednostjo različnih jezikovnih različic: stopnjo oblikovanja pravnih aktov, ko jih je treba pripraviti v vseh jezikovnih različicah. Po tej stopnji pa pride na vrsto druga, ko morajo te enakovredno verodostojne jezikovne različice sobivati pri delovanju pravnega reda EU. Kaj (naj) se zgodi v primeru neuskajenosti med posameznimi jezikovnimi različicami? Katera jezikovna različica naj prevlada in kateri vsebinski pomen naj prevlada?

Referat ne bo privedel do svetega grala »pravih odgovorov« na tovrstna vprašanja, skušal pa bo osvetliti samo zagonetko. Zaradi svojih tovrstnih izkušenj in razširjenosti jezika se bom pri navajanju primerov osredotočal predvsem na primerjavo slovenskega z angleškim pravnim izrazjem – v večji ali manjši meri pa povedano seveda velja tudi za druge jezike.

II Kleči pravnega prevajanja splošno

A) Specifičnost pravnega pomena izraza

Prva od možnih kleči pri pravnem prevajanju izvira iz dejstva (ki sicer še zdaleč ni pridržano zgolj pravu), da pravni red splošno znanim pojmom pripisuje poseben pomen, ko jih vključi v svoje strokovno izrazje. Tako je splošen pomen pojma *krivda* denimo 'vzrok za kaj slabega, neprijetnega, nezaželenega',² v pravu pa ima izraz dvojen in veliko bolj natančen pomen: v formalnem smislu *krivdo* sestavljajo naklep oziroma malomarnost ter zavest o protipravnosti, v materialnem smislu pa pomeni temelj in merilo kazni, zaradi katerega je storilcu glede na njegove individualne zmožnosti in subjektivni odnos do dejanja to mogoče očitati.³ Tudi ta opredelitev nemara nepravniku ne bo v celoti razložila, kakšna je prava vsebina strokovnega termina *krivda*, a naj zadošča zgolj poudarek, da sta pravilna razumevanje in uporaba tega pojma nujna za korektno pravno postopanje: kot določa tudi Kazenski zakonik, se namreč sme »[s]torilcu kaznivega dejanja [...] izreči kazen samo, če je podana njegova krivda.«⁴

² *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana, DZS, 1994, 455.

³ O sestavinah kazenske odgovornosti glej Ljubo Bavcon in Alenka Šelih, *Kazensko pravo: splošni del*, Ljubljana, Uradni list RS, 1999, 208–209, o pojmu *krivda* pa *ibid.*, 124–125 in 221–223; prim. Matjaž Ambrož, *Kazensko materialno pravo* (razširjena zloženka A4 formata na šestih straneh), Ljubljana, GV Založba, 2006.

⁴ 4. člen Kazenskega zakonika (KZ), Ur. l. RS, št. 63-2167/1994 (s kasnejšimi spremembami in dopolnitvami). Takšno, pretežno subjektivno oziroma krivdno koncepcijo kazenskega prava prevzema tudi novi Kazenski zakonik (KZ-1), Ur. l. RS, št. 55/2008, glej npr. drugi odstavek 1. člena: »Po tem zakoniku se kazenska odgovornost uveljavi s kaznovanjem polnoletnih oseb zaradi storjenih kaznivih dejanj na podlagi ugotovljene krivde.«

Pravno prevajanje, kot tudi pisanje pravnih besedil, tako ni mogoče brez določenega poznavanja prava in pravne terminologije. Tako denimo v splošnem jeziku med pojmom *zavreči* in *zavrnuti* ni tistega razlikovanja, ki ga kot eno pomembnih vsebinskih razlik uvaja naš pravni sistem: pritožbeno sodišče tako denimo pritožbo zavrže, ne da bi se sploh spustilo v vsebinsko obravnavo, na podlagi procesnih razlogov (ko je denimo zamujen rok za vložitev pritožbe), zavrne pa na podlagi materialnopravnih razlogov, se pravi ko pritožbo vsebinsko obravnava, a ne sprejme pritožbenih razlogov.

S povedanim seveda ne želim reči, da je pravi pomen pravnih izrazov vedno jasen znotraj pravne stroke. Mnogi spori se vršijo prav o natančnem pomenu izrazov v pravnih besedilih, še zlasti, kadar ne gre za »klasične« pravne termine, ampak za uporabo splošnejših izrazov v pravnih kontekstih. Tvrsten primer je že uvodoma omenjeni terminološki spor ob razlitju tankerja Exxona Valdeza, še en pa denimo tudi nedavna sodba Sodišča Evropskih skupnosti v zadevi *Directmedia Publishing*,⁵ ki ima priročno tudi sicer pravo terminološko tematiko: v okviru nekega projekta z naslovom *Besedni zaklad klasikov* je ekipa raziskovalcev Univerze v Freiburgu sestavila seznam *1100 najpomembnejših pesmi v nemški književnosti v obdobju od leta 1730 do leta 1900*, nato pa je neka zasebna gospodarska družba izdala CD-ROM z naslovom *1000 pesmi, ki jih mora imeti vsak*, kamor je uvrstila 876 pesmi iz obdobja od leta 1720 do leta 1900, med katerimi jih je bilo kar 856 navedenih na seznamu v okviru projekta *Besedni zaklad klasikov*, ki ga je družba uporabila kot vodilo.⁶

Eno od spornih vprašanj v avtorskem sporu, ki je privedlo tudi do postopka predhodnega odločanja Sodišča Evropskih skupnosti, je bilo vprašanje, ali tovrstno »kopiranje« podatkov pomeni poseg v pravice, varovane z Direktivo Evropskega parlamenta in Sveta (ES) št. 96/9 o pravnem varstvu baz podatkov, po kateri ima izdelovalec baze podatkov, ki je vložil znatna sredstva v pridobivanje, preverjanje ali predstavitev vsebine baze, pravico preprečiti neupravičeno jemanje izvlečkov ali ponovno uporabo celotne vsebine te baze podatkov ali njenega bistvenega dela.⁷ Ker naj bi torej pravica izdelovalca baze podatkov varovala pred neupravičenimi posegi, je po mnenju Sodišča ES pod pojem *jemanje izvlečkov* potrebno uvrstiti vsa nedovoljena dejanja prilastitve njene vsebine, ne zgolj klasičnega kopiranja, temveč tudi ročno povzemanje podatkov s kritično presojo in preurejanjem zbirke.

B) Vsebinske razlike med pravnimi redi različnih jezikovnih različic

Problem specifičnosti pravne terminologije kot take še dodatno zapletejo vsebinske razlike med pravnimi sistemi, v katerih se posamezni pravni izrazi udejanjajo in razvijajo. Pri tem niti ne merim toliko na klasične težave z *lažnimi prijatelji (faux amis)*, ko bi na videz enaki izrazi v različnih jezikih pomenili nekaj povsem drugega, kot denimo francoski izraz *bail* pomeni 'zakup' oziroma 'najem', angleški izraz »*bail*« pa 'varščina'. K tovrstnim prevajalskim zagatam namreč še bolj pripomore dejstvo, da so kljub vse večji soodvisnosti držav njihovi pravni sistemi na številnih področjih še vedno bolj ali manj avtonomni oziroma neodvisni ter zato tudi pojmovno različni; še bolj pa to velja za ustaljene pravne izraze, ki so z dolgoletno prakso v vsaki državi izoblikovali še bolj nadrobno izdelan specifični pomen. Posledično se tudi za navidezno enakimi ali sorodnimi izrazi lahko skrivajo različni pravni koncepti.

⁵ Zadeva C-304/07 *Directmedia Publishing*, sodba z dne 8. 10. 2008 (še neobjavljena v ZOdl.).

⁶ O sodbi sicer glej zapis v reviji *Evropski pravni vestnik*, letnik II (2008), št. 35, 2.

⁷ Direktiva 96/9/ES Evropskega parlamenta in Sveta o pravnem varstvu baz podatkov, Ur. l. EU, posebna izdaja v slovenščini, poglavje 13, zvezek 15, 459–467, prvi odstavek 7. člena.

Kot tovrsten primer lahko na primer, če mi odpustite nekoliko manj prijazno temo, služi angleški izraz *infanticide*. Če bi hoteli ta izraz prevesti v slovenščino, bi verjetno brez posebnega oklevanja izbrali izraz *detomor*. A vendar s tem morda ne bi ustrezno prevedli koncepta za izrazom oziroma pravega pomena izraza, saj je ta v različnih pravnih sistemih različen.

Historično je izraz *infanticide* v angleškem pravnem redu pomenil 'umor docela rojenega otroka ob ali kmalu po rojstvu', pri čemer ni razlikoval med storilcem (ali je torej šlo v razmerju do otroka za mati, za očeta ali tretjo osebo) in tudi ni strogo omejeval časa po rojstvu, na tak način pa ga je prevzela tudi ameriška doktrina.⁸ V dvajsetem stoletju je v Združenem kraljestvu posebni zakon⁹ poleg tega širšega smisla vzpostavil tudi pojmovanje dejanja *infanticide* v ožjem smislu kot umor otroka s strani matere v stanju zmanjšane prištevnosti v prvih dvanajstih mesecih njegovega življenja po rojstvu. V slovenski kazenskopravni doktrini pa je izraz *detomor* opredeljen še ožje in se nanaša le na primer, ko mati »vzame življenje svojemu otroku med porodom ali takoj po porodu, dokler je še pod njegovim vplivom«.¹⁰

Pomen slovenskega izraza se torej močno razlikuje od pomena angleškega izraza v širšem smislu, pa tudi od britanskega pojmovanja v ožjem smislu, saj lahko po britanskem zakonu o *detomoru* govorimo tudi ob materinem umoru desetmesečnega otroka, medtem ko je v slovenskem sistemu vzpostavljena strožja časovna omejitev, da mora iti za dejanje ob samem porodu ali takoj po njem, dokler je mati še pod njegovim vplivom.

Kot primer tovrstnih razlik lahko nenazadnje služi tudi že omenjeno razlikovanje med zavrnitvijo in zavrženjem, ki ga slovenska pravna doktrina pozna in dosledno uveljavlja, medtem ko denimo angleška doktrina ne: angleška izraza *refuse* ali *reject* lahko tako pomenita bodisi (materialnopravno) *zavrniti* ali (procesno) *zavreči*, pač odvisno od konteksta, v katerem se pojavita.

C) Nепrevedljivost določenih pojmov zaradi neprimerljivosti pravnih konceptov

Pri zgoraj navedenih primerih je prevod težaven, ker na videz sorodni izrazi v različnih pravnih sistemih prevzamejo različne pomenske odtenke glede na različen razvoj pravnih konceptov za njimi. V nekaterih primerih pa so lahko skoraj v celoti neprevedljivi tudi sami koncepti, ki obstajajo zgolj v enem sistemu in so drugim bolj ali manj neznani.

Tak primer je denimo angleški pravni izraz *consideration*, ki izvira iz drugačnega pojmovanja pogodbenega prava oziroma obligacij od našega in je v anglosaškem pravnem sistemu praviloma eden od predpogojev za iztožljivost obveznosti ter bi ga za silo lahko prevredli kot v *zameno obljubljena pogodbeno korist*.¹¹ Zaplete se že pri enem izmed temeljnih izrazov sodnega varstva anglosaškega običajnega prava, *equity*, ki ima neprevedljive pomenske odtenke in v sebi združuje tako elemente naše pravičnosti kot tudi načela enakosti.

Končno lahko določene težave povzročajo tudi pojmi, ki jih sicer poznajo vsi pravni sistemi, a na mednarodni ravni še niso bili deležni poenotenja oziroma avtoritativne opredelitve – pogosto zaradi političnih strahov pred implikacijami pravno zavezujoče definicije. Lepa ilustracija te kleči je pojem *manjšina*, ki so ga že večkrat skušali opredeliti na mednarodni ravni, a zaradi nemožnosti uskladitve različnih državnih stališč pojmovno še vedno

⁸ Bryan A. Gardner (ur.), *Black's Law Dictionary* (7. izdaja), St. Paul, West Group, 1999, 781, izraz denimo razlaga kot »dejanje umora novorojenega otroka, zlasti s strani staršev ali z njihovim soglasjem«.

⁹ *Infanticide Act* 1938, 1 & 2 Geo 6, Ch. 36.

¹⁰ 130. člen KZ.

¹¹ Za uvod v pomen izraza *consideration* v ameriškem pogodbenem pravu glej Lon L. Fuller in Melvin A. Eisenberg, *Basic Contract Law* (6. izdaja), St. Paul, West Group, 1996, 2–43.

v pretežni meri ostaja domena notranjih ureditev posameznih držav.¹² Kymlicka tako med drugim navaja razlike med državami v tem, katere skupine sploh označijo kot *manjšine* – medtem ko se denimo v Združenem kraljestvu izraz uporablja za povojne imigrante in ne za avtohtone skupnosti Valižanov in Škotov, se v Avstriji izraz nanaša na avtohtone skupnosti, ne pa na povojne imigrante (denimo Turke), ki so označeni zgolj kot *tujci*.¹³

D) Težavna izbira pravnega pomena pri pomensko obremenjenih izrazih

Zadnja od kleči, ki jo bom omenil in ki zopet ni lastna zgolj pravnemu pisanju oziroma prevajanju, a gotovo povzroča težave zaradi svoje pogostosti, pa je potreba po prepoznavanju in izvoru pravnega pomena pri izrazih z veliko različnimi pomeni.

Posamezni izrazi imajo lahko več splošnih pomenov, med katerimi mora znati prevajalec pravilno izbrati. Kako bi denimo prevedli angleški izraz *discharge*? To je seveda zelo odvisno od konteksta oziroma pomena, ki ga je izraz želel sporočiti v angleškem besedilu. Lahko gre za obligacijskopravno *izpolnitev* dolgovane obveznosti, v določenih primerih pa lahko tudi za skoraj nasprotni *odpust* dolga; lahko za *odpustitev* obsojenca iz zapora, lahko pa tudi za *odpustitev* zaposlenega, bolnika iz bolnice, vojaka iz vojske ali priče od nadaljnega pričanja; lahko gre za *izpust* odplak; lahko za *zavrnitev* tožbenega zahtevka ali obtožbe; pa še kaj bi se lahko našlo. Iskanje ustreznega prevoda tako od pravnega prevajalca vedno zahteva čim boljše poznavanje ne zgolj obeh jezikov, temveč tudi obeh pravnih sistemov, tako tistega, v katerem se izraz izvorno pojavi, kot tudi tistega, v katerega ga prevaja.

To morda še najbolj pride do izraza v tistih primerih, kadar ima določen izraz sicer splošno uveljavljen pomen, na posameznem področju pa se je iz vsebinskih razlogov uveljavil nek drug izraz. Tako bi angleški izraz *benefit* običajno prevajali kot *korist* ali *ugodnost*, v sistemu socialne varnosti pa je treba uporabiti uveljavljen izraz *dajatev*.

III Kleči pravnega prevajanja v Evropski uniji

Evropska unija pozna vse od zgoraj omenjenih kleči pravnega prevajanja, dodaja pa jim še dva težavna koraka večjezičnosti, prvega na stopnji snovanja, drugega pa na stopnji uporabe oziroma delovanja pravnega reda EU. Oba izvirata iz stvarnosti jezikovne raznolikosti Evropske unije s 23 uradnimi jeziki, pri čemer že temeljne pogodbe odražajo njihovo popolno enakovrednost kot verodostojne različice skupnostnega pravnega reda,¹⁴ v skladu z Uredbo Sveta (ES) 1/58¹⁵ pa so vsi uradni jeziki EU tudi uradni jeziki delovanja skupnostnih institucij.

A) Snovanje pravnega reda EU

Na stopnji snovanja evropske zakonodaje se vse države članice srečujejo s težavami prevajanja množice besedil v vse uradne jezike EU iz »izvirnega« jezika; po podatkih Generalnega direktorata za prevajanje, ki skrbi za prevajalske potrebe Evropske komisije, naj bi bil

¹² O tem sicer glej več v Matej Accetto, Varstvo pravic manjšin v Evropski uniji, *Zbornik znanstvenih razprav* 68 (2008), 9–37, zlasti 18–23.

¹³ Will Kymlicka, *The Evolving Basis of European Norms of Minority Rights*, J. McGarry in M. Keating (ur.), *European Immigration and the Nationalities Question*, Abingdon in New York, Routledge, 2006, 35–63, 38.

¹⁴ Glej 314. člen Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti, uradno prečiščeno besedilo objavljeno v slovenski različici Ur. l. EU 29. 12. 2006, C 321, 37–187.

¹⁵ Uredba št. 1 o določitvi jezikov, ki se uporabljajo v Evropski gospodarski skupnosti, Ur. l. EU, posebna izdaja v slovenščini, poglavje 1, zvezek 1, 3.

pri poldrugem milijonu strani, ki so jih prevedli v letu 2006, ta v 72 % primerov angleški, v 14 % francoski, v 3 % nemški, v 11 % sprejemanja zakonodajnih aktov pa drugi jeziki držav članic.¹⁶ Sodišče Evropskih skupnosti, ki kot interni delovni jezik uporablja francoščino, svoje sodbe praviloma najprej napiše v francoskem jeziku, nato pa jih prevajalske službe Sodišča še prevedejo v vse druge uradne jezike.

Tak način dela seveda povzroča zaplete na več ravneh. Na evropski ravni prihaja do jezikovnih in terminoloških težav pri samem oblikovanju zakonodajnih aktov v postopku, pri katerem tako ali drugače sodelujejo predstavniki vseh držav članic. Te težave se nato prelivajo na državno raven, ko morajo države članice na podlagi evropske zakonodaje sprejemati podrobnejše izvedbene predpise. Nazadnje pa se tovrstne težave lahko preslikajo tudi na raven posameznikov, ki naj bi jim bila sicer večjezičnost v prvi vrsti namenjena, a pri katerih lahko taista večjezičnost ob neustreznih terminoloških rešitvah ogrozi tudi temeljni načeli pravne varnosti in zaupanja v pravo.

S stališča pravnega prevajalca je takšna ureditev dvorezen meč. Po eni strani je uradna različica posameznega zakonodajnega akta v domačem jeziku lahko izjemno uporabno vodilo, ki mu v marsičem olajša delo pri kasnejšem prevajanju, čeprav to sicer obenem izvaja še večji pritisk na prevajalske službe samih evropskih institucij, ki naj bi – včasih tudi v zelo kratkem roku – zagotavljale ustrezno »domačo« različico evropskih aktov.¹⁷ Po drugi strani pa je lahko kot obvezno »vodilo« uradna različica akta tudi dodaten vir zapletov, če se kasneje izkaže, da je v kakšnem pogledu terminološko neustrezna ali nerodna.

Uredba 44/2001¹⁸ tako na primer med drugim ureja vprašanja krajevne pristojnosti sodišč v civilnih in gospodarskih zadevah glede na »stalno prebivališče oseb«. V angleški različici je uporabljen izraz *domiciled*, v francoski enako *domicilié*, potencialna težava pa je v tem, da se pojem *osebe* nanaša tako na fizične osebe (posameznike) kot na pravne osebe (gospodarske družbe). Ko je treba uredbo uporabiti glede na *stalno prebivališče* gospodarskih družb, pa v slovenščini zveni nerodno; če bi morali izraz *domiciliran* sloveniti brez konteksta, bi bila še najustreznejša besedna zveza *s stalnim prebivališčem oziroma sedežem*. Za povrh je bil izraz *stalno prebivališče* v Uredbi uporabljen tudi tam, kjer je bil v francoski in angleški različici uporabljen izraz, ki bi ga brez oklevanja lahko prevedli kot *sedež* (ang. *seat*, fr. *siège*). V nedavni sodbi v zadevi *Hassett* je tako prevajalska služba Sodišča ob dobesednem navajanju te določbe za besedama *stalno prebivališče* v oglatih oklepajih dodala po njenem mnenju ustrežnejši izraz *sedež*.¹⁹ Verjetno so taki spodrsrljaji le neizogibna posledica

¹⁶ *Translating for a Multilingual Community*, Bruselj, Evropska komisija – Direktorat za prevajanje, 2007, 6–7, dostopno tudi na http://ec.europa.eu/dgs/translation/bookshelf/brochure_en.pdf (20. 10. 2008).

¹⁷ Tudi zato je v letu 2008 v koordinaciji Službe Vlade RS za evropske zadeve začela delovati posebna delovna skupina, ki snuje nacionalni mehanizem za verifikacijo novega izrazja EU. Sicer pa je lahko slovenski prevod tujega izraza včasih odvisen tudi od naključja odmevnosti njegovega prvega prevoda, tudi če ta ni najbolj uraden. Slovenski prevod za Konvencijo o prihodnosti Evrope (ang. »*Convention on the Future of Europe*«) naj bi tako izviral iz prvega poročila o njej v vesti Slovenske tiskovne agencije, ki so ga najprej povzele vse večerne informativne televizijske in radijske oddaje, naslednje jutro pa še tiskani mediji.

¹⁸ Uredba Sveta (ES) št. 44/2001 z dne 22. decembra 2000 o pristojnosti in priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb v civilnih in gospodarskih zadevah, Ur. l. EU, posebna izdaja v slovenščini, poglavje 19, zvezek 4, 42–64.

¹⁹ C-372/07 *Hassett*, sodba z dne 2. 10. 2008 (še neobjavljena v ZODl.), 7. točka obrazložitve:

»Člen 22 te uredbe določa:

'Izključno pristojna so naslednja sodišča, in to ne glede na stalno prebivališče:

[...]

2. v postopkih, predmet katerih je veljavnost ustanovitve, ničnost ali prenehanje gospodarskih družb ali drugih pravnih oseb ali združenj fizičnih ali pravnih oseb, ali veljavnost odločitev njihovih organov, sodišča držav članic, v katerih ima gospodarska družba, pravna oseba ali združenje svoje stalno prebivališče [sedež]. [...]'«.

neumorne gonje za lovljenjem roka ob prevajanju evropske zakonodaje pred pristopom k Uniji – a kljub razumevanju moramo s tovrstnimi spodrsjlaji živeti še danes.

V vsakem primeru pa uradno delovanje institucij v vseh uradnih jezikih EU dobro oriše pomen avtoritete »prevajalca« za avtoriteto samega prevoda. Pred pristopom Slovenije k Uniji smo sklepne predloge generalnega pravobranilca Sodišča ES v slovenskih pravnih razpravah skoraj brez izjeme poimenovali »mnenje«, pri čemer smo verjetno izhajali iz angleškega poimenovanja *opinion*.²⁰ Ko je Sodišče ES samo začelo prevajati sodbe Sodišča in *mnenja* njegovih generalnih pravobranilcev, pa je – verjetno po zgledu francoskega izraza *conclusions* – na koncu izbralo pojem *sklepni predlogi*. Odkar se je ta pojem uveljavil v praksi samega Sodišča, uporaba izraza *mnenje* ni več ustrezna.

B) Uporaba oziroma delovanje pravnega reda EU

Na stopnji uporabe prava EU pa večjezičnost lahko povzroči težave, kadar pride do terminološke in s tem posledično vsebinske neskladnosti med različicami pravnih aktov v različnih uradnih jezikih EU. V teh primerih je potrebno težavno usklajevanje neskladnosti ob upoštevanju načelne verodostojnosti vseh uradnih jezikov, kar bo praviloma zahtevalo primerjalno analizo (vseh) različnih jezikovnih različic spornega pravnega akta, pri čemer bo za sprejem končne odločitve o pravilni razlagi prava poklicano Sodišče ES.

Tako je denimo v zadevi *Regina v. Pierre Bouchereau*²¹ iz leta 1977 vlada Združenega kraljestva trdila, da se pojem *ukrep* iz 3. člena neke direktive ni mogel nanašati na sodne odločbe, ker je bil isti pojem (ang. *measure*) uporabljen tudi v 2. členu, ki je bil izrecno omejen na zakonodajne akte. Sodišče ES je opravilo primerjalno analizo in ugotovilo, da so druge različice (razen italijanske) vsebovale dva različna izraza (npr. fr. *dispositions* in *mesures*, nem. *Vorschriften* in *Massnahmen*), zato je britanski argument zavrnilo.

Razhajanj seveda ni mogoče rešiti zgolj z iskanjem večinskega stališča, ampak je treba sporne določbe razumeti glede na njihov namen in umeščenost v širši pravni okvir. To dobro kaže nedavna sodba Sodišča ES v zadevi *Tele2 Telecommunication*, v kateri je podobno trdila belgijska vlada.²²

Po mnenju belgijske vlade je dejstvo, da angleška in nemška različica te direktive v členih 4(1) in 16(3) uporabljata enaka pojma, in sicer *affected* (prizadeto) in *betroffen* (zadevno), kaže na to, da se obe določbi nanašata na isto dejansko stanje in da imata zato nizozemski formulaciji *getroffen* (prizadeto) in *die gevolgen ondervinden* (ki trpi posledice) v členih 4(1) oziroma 16(3) enak pomen.

Sodišče ES je ugotovilo, da trinajst jezikovnih različic uporablja isti izraz, druge pa različna izraza, in nato poudarilo, da je treba v vsakem primeru »zadevno določbo razlagati glede na splošno sistematiko in namen ureditve, katere del je«. ²³

Zaradi pomena teleološke razlage tako tudi v primeru, ko jasna večina jezikovnih različic uporablja izraz v določenem smislu, ni nujno, da bo prevladalo tako opredeljeno večinsko stališče. V zadevi *Dufour*²⁴ je bil tako sporen pomen določbe neke direktive o cest-

²⁰ Takšno izbiro smo denimo leta 2002 vsekakor izbrali prevajalci zbornika razprav strokovnjaka za evropsko pravo Josepha Weilerja – glej npr. Joseph Weiler, *Ustava Evrope* (prev. M. Accetto in dr.), Ljubljana, Pravna fakulteta, 2002, op. 182 na str. 112, 159 in *passim*.

²¹ Zadeva 30/77 *Regina v. Pierre Bouchereau*, [1977] ZOdl. 1999.

²² Zadeva C-426/05 *Tele2 Telecommunication*, sodba z dne 21. 2. 2008 (še neobjavljena v ZOdl.), 21. točka obrazložitve.

²³ *Ibid.*, 25. (in podobno tudi 26.) točka obrazložitve.

²⁴ Zadeva 76/77 *Dufour*, [1977] ZOdl. 2485.

nem prometu, pri kateri je bilo v vseh jezikovnih različicah govora zgolj o *podjetjih*, le italijanska različica akta je govorila o *prevoznih podjetjih (impresa di trasporto)*. Sodišče ES je s teleološko razlago kljub temu odločilo, da italijanski izraz bolj ustreza namenu in področju direktive ter da se določba torej nanaša le na prevozna podjetja.

Nenazadnje pa je treba poudariti, da pri tovrstnih zagatah večjezičnosti ne gre vedno zgolj za presojo v primeru očitnega nasprotovanja med posameznimi jezikovnimi različicami, temveč pogosto tudi za opredelitev pravilne vsebine uporabljenih pojmov. Nedavna zadeva *Endendijk*²⁵ se je tako nanašala na določbo direktive o zaščiti telet, ki je omejevala oziroma prepovedovala njihovo *privezovanje*; sporno pa je bilo vprašanje, kakšen je pravi pomen pojma *privezati* (ang. *tether*, fr. *attacher*, nem. *anbinden*, niz. *aanbinden*). Nizozemska različica je namreč pri opisu uporabila pojem *veriga (kettingen)*, zaradi česar je nek rejec pojem privezovanja razumel v smislu kratkega priveza kovinske oblike, medtem ko so druge različice uporabljale splošne izraze za *priveze* (ang. *tether*, fr. *attache*, nem. *Anbindevorrichtung*). Sodišče ES je pritrdilo splošnemu izrazu in poudarilo, da gre za privez iz katerekoli materiala in katerekoli dolžine.

Odločitev o pravilni razlagi je nemara posledica želje, da bi se jezikovne različice skupnostnih zakonodajnih aktov uporabljale pravilno že v njihovi izvorni obliki in ne šele po morebitnem uradnem popravku »napačnega« izraza. To lahko praviloma velja tudi v primeru, ko je tovrstna avtoritativna razlaga nekega izraza za potrebe zakonodajnega akta navzkriž z njegovim siceršnjim običajnim pomenom. V zadevi *Koschniske v. Raad van Arbeid*²⁶ iz leta 1979 je bila tako sporna določba uredbe o socialni varnosti delavcev in njihovih družinskih članov, pri čemer je nizozemska različica govorila o odvisnosti pravice do družinskega dodatka od ekonomske aktivnosti žene (*diens echtgenote*), druge pa o odvisnosti te pravice od aktivnosti zakonskega partnerja (fr. *conjoint*, nem. *Ehegatte*, ang. *spouse*). S primerjavo vseh različic je Sodišče ES odločilo, da je treba pojem *žena* v nizozemski različici razumeti tako, da velja tudi za moža upravičenke do družinskega dodatka.

Seveda pa ima tudi tovrstna »elastična« razlaga svoje meje. Ko je nemška različica neke uredbe zgolj zaradi prevajalske napake namesto o *višnjah* (ang. *sour cherries*, nem. *Sauerkirschen*) govorila o *češnjah* (ang. *sweet cherries*, nem. *Süßkirschen*), je Sodišče v svoji sodbi v zadevi *Konservenfabrik Lubella*²⁷ s primerjavo vseh jezikovnih različic lahko ugotovilo, da je nemška različica napačna, a je bilo to očitno napačno poimenovanje v interesu pravne varnosti vendarle treba popraviti s posebnim zakonodajnim popravkom.²⁸

IV Sklepno: Med izbiro prevajalca in uporabo bralca

Navedene sodbe Sodišča Evropskih skupnosti oziroma prikazane terminološke težave, ki so (nemara neizogibna) sopotnica večjezične pravne ureditve Evropske unije, nam ponujajo nauke, ki na konkretni ravni potrjujejo splošne ugotovitve iz drugega dela tega prispevka. Kot marsikod drugod je tudi pri pravnem prevajanju ključno pravilno poznavanje pojmov in njihovega širšega konteksta, saj je treba prevesti ne zgolj same besede, temveč tudi njihove pomene znotraj posameznih pravnih sistemov. Ker so posamezni pravni sistemi v določenih pogledih med seboj zelo različni, bi idealni pravni prevajalec poleg same terminologije dobro poznal tudi pravna sistema obeh jezikovnih različic, tako izvirne verzije kot tiste, v katero pravno besedilo prevaja.

²⁵ Zadeva C-187/07 *Endendijk*, sodba z dne 3. 4. 2008 (še neobjavljena v ZOdl.).

²⁶ Zadeva 9/79 *Koschniske v. Raad van Arbeid*, [1979] ZOdl. 2717.

²⁷ Zadeva C-64/95 *Konservenfabrik Lubella*, [1996] ZOdl. I-5105.

²⁸ Popravek je bil objavljen v nemški različici Ur. l. EU 20. julija 1993, L 176, str. 29.

A evropske izkušnje obenem kažejo tudi neprijetno resnico, da je ta ideal v praksi težko dosegljiv, saj zahteva sočasno žongliranje nepregledno širokega področja delovanja prava EU in pravnih sistemov ter strokovne terminologije skoraj dveh ducatov jezikov. Po tej plati tudi z vsebinskega stališča ni nič nenavadno, da bo končna odločitev v posebno spornih zadevah slonela na plečih Sodišča ES, ki združuje strokovnjake iz vseh jezikovnih in pravnih okolij.

Kolikor je naloga pravnega prevajalca že lahko težavna, pa v njej ne sme obupati. Pomanjkljiv prevod skupnostnih pravnih besedil namreč lahko pripelje do pravnih in dejanskih negativnih učinkov za končne naslovnike evropske zakonodaje, s čimer sta ogroženi načeli pravne varnosti in zaupanja v pravo. Do zgoraj obravnavanih sodb Sodišča ES ni prišlo zaradi abstraktnih razmislekov, ampak zaradi zelo konkretnih usod posameznikov: belgijskega kmetovalca, nemškega uvoznika češenj, moža nemške upravičenke do invalidske pokojnine na Nizozemskem. Tako kot zakonodajalec ali sodnik mora imeti te konkretne naslovnike v mislih tudi prevajalec pravnih predpisov, ker bo na tak ali drugačen način tudi sam sooblikoval njihovo usodo. Ravno v tem je morda poglobitna kleč, obenem pa nemara tudi osrednji svetilnik pravnega prevajanja.